

“NOMODDIY MADANIY MEROS KIMNING TOMORQASI?”**Boymurodov Alisher Raximberdi o'g'li***“Asakabank” AJ Boshqaruv raisining ma'naviyat va davlat tili masalalari bo'yicha maslahatchisi*

Annotatsiya. Maqolada Erkin Vohidovning “Nega yapon yuz yil yashar-u...” she'ri o'zbek xalqining nomoddiy madaniy merosini aks ettiruvchi badiiy-etnografik manba sifatida tahlil qilinadi. She'rdagi osh, to'y, motam, bayram marosimlari, mehmondo'stlik, mahalla va jamoaviy birdamlik kabi unsurlar yoritilgan. Muallif shoir an'analarni shunchaki madh etmay, ularning isrofgarchilik, obro'talablik va ijtimoiy bosimga aylanishini tanqid qilishini ko'rsatadi. Xulosada nomoddiy merosni asrash uni o'zgarishsiz saqlash emas, uning insoniy va ma'naviy mazmunini saqlagan holda zamonaviy sharoitga moslashtirish kerakligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: nomoddiy madaniy meros, Erkin Vohidov, marosimlar, osh, to'y, mehmondo'stlik, mahalla, jamoaviy xotira, ijtimoiy tanqid.

Аннотация. В статье стихотворение Эркина Вохидова «Почему японец живёт сто лет...» рассматривается как художественно-этнографический источник, отражающий нематериальное культурное наследие узбекского народа. Анализируются отражённые в нём обряды плова, свадьбы, траура и праздников, а также гостеприимство, махалля и общинная солидарность. Автор показывает, что поэт не просто восхваляет традиции, но и критикует их превращение в расточительство, тщеславие и социальное давление. В выводах подчёркивается, что сохранение нематериального наследия означает не неизменное воспроизведение старых форм, а сохранение их человеческого и духовного содержания при адаптации к современным условиям.

Ключевые слова: нематериальное культурное наследие, Эркин Вохидов, обряды, плов, свадьба, гостеприимство, махалля, коллективная память, социальная критика.

Abstract. The article examines Erkin Vohidov's poem "Why Does the Japanese Live a Hundred Years..." as a literary-ethnographic source reflecting the intangible cultural heritage of the Uzbek people. It analyzes the poem's depiction of plov gatherings, weddings, mourning rituals, and festivals, as well as hospitality, the mahalla (neighborhood community), and communal solidarity. The author shows that the poet does not merely praise traditions but also criticizes their turning into extravagance, status-seeking, and social pressure. The article concludes that safeguarding intangible heritage means not preserving

old forms unchanged, but adapting them to modern life while retaining their human, spiritual, and social essence.

Keywords: *intangible cultural heritage, Erkin Vohidov, rituals, plov, wedding, hospitality, mahalla, collective memory, social criticism.*

Yer yuzining yaralishi va undagi har bir davlatning vujudga kelishi ko‘pming yillik tarixga borib taqaladi. Mamlakatning qanchalik qadimiyligi uning hududida saqlanib qolgan osoriatiqalardan tashqari, mahalliy xalqning urf-odati, qadriyati, udum-u an‘analarining asrlar osha saqlanib qolishi, o‘sha xalqning milliy genetikasi nechog‘lik yuksak bo‘lganini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston hududida ham topilgan arxeologik qazilma boyliklari, tarixiy manbalardagi rasmiy ma’lumotlar o‘zbek davlatchiligining uch ming yillik balki undan ham uzoqroq o‘tmishga ega ekanligini anglatadi. Moddiy boyliklar o‘z yo‘liga, millatning asl qiyofasini belgilaydigan, uni bor bo‘yicha namoyon etuvchi asosiy omil bu o‘sha xalqqa tegishli nomoddiy madaniy meros hisoblanadi.

Mazkur meroslar xalq og‘zaki ijodi, qo‘l mehnati, badiiy asarlar va boshqalar ko‘rinishida avloddan avlodga ko‘chib, o‘zi bilan birga o‘sha millatning orzu umidlarini, g‘am tashvishlarini, adabiy an‘analarini, ilmiy qaradshlarini olib o‘tadi.

Merosga davo qilish, uni kelajak avlodga beka-u ko‘st yetkazib berish yo‘lida millatning har bir fuqarosi bir xil xizmat qiladi. Lekin ular orasida bir soha vakillari borki, o‘z ijodi orqali unitilayozgan, yoki yo‘q bo‘lib ketish arafasida turgan milliy qadriyatlarni o‘quvchiga badiiy asarlari orqali yuksak did bilan yetkazib beradi. Ularni jonlantiradi.

Shunday shoirlardan biri O‘zbekiston qahramoni, xalq shoiri Erkin Vohidovdir. Ustoz adib oltmish yillik ijodi davomida minglab she‘rlari, o‘nlab doston-u qissalari orqali o‘zbek koloridini, uning nomoddiy merosini tarannum etdi.

Shoirning birgina “**Nega yapon yuz yil yashar-u...**” she‘ri o‘zbek xalqining kundalik turmushi, marosimlari, jamoaviy hayoti va mehmondo‘stlik an‘analarini hajviy-tanqidiy nuqtayi nazardan yorituvchi o‘ziga xos badiiy-etnografik manba sifatida ahamiyatga molik. Ustoz adib yapon va o‘zbek jamiyatining turmush tarzini qarama-qarshi qo‘yish orqali o‘zbek xalqiga xos bo‘lgan ayrim an‘anaviy odatlarning ijtimoiy mohiyatini ochib beradi. Asarda tilga olingan osh, motam marosimlari, ziyofat, to‘y va jamoat oldidagi tantanali tadbirlar moddiy boylikdan ko‘ra ko‘proq xalqning ijtimoiy xotirasi, urf-odati va jamoaviy birdamligini ifodalovchi nomoddiy madaniy hodisalar hisoblanadi.

Mazkur she‘rning “**Sahar turib oshga bormaydi**” misrasi o‘zbek jamiyatida osh marosimining alohida ijtimoiy-madaniy hodisa ekanligini ko‘rsatadi. Qadimdan o‘zbek an‘anaviy turmush tarzida osh faqatgina taom emas, balki insonlarni bir dasturxon atrofida

jipslashtiradigan ijtimoiy vosita bo‘lib kelgan. U to‘y, sunnat, aza, xayriya, hashar, mehmon kutish va boshqa jamoaviy tadbirlar bilan bog‘lanadi. Demak, osh bilan bog‘liq madaniy tajriba faqat taom tayyorlash texnologiyasidan iborat emas, balki mehmondorchilik, dasturxon odobi, jamoaviylik va o‘zaro ko‘mak kabi qadriyatlarni ham mujassam etadi.

She‘rning **“Motamida u obro‘ uchun, Elni chorlab ziyofat qurmas”** misralarida esa motam marosimlari va marhumni xotirlash an‘analari aks etadi. O‘zbek xalqining an‘anaviy madaniyatida insonning vafoti nafaqat oila, balki qarindosh-urug‘, qo‘ni-qo‘shni va mahalla jamoasi uchun ham muhim ijtimoiy voqea hisoblangan. Marhumning yaqinlariga ta‘ziya bildirish, ularni yolg‘iz qoldirmaslik, jamoaviy hamdardlik ko‘rsatish kabi amaliyotlar jamiyatdagi o‘zaro mas‘uliyat va birdamlikni mustahkamlab kelgan. Shoir aynan shu an‘ananing ayrim hollarda “obro‘” va ko‘pchilikning fikriga bog‘lanib qolishini tanqid qiladi. Bu jihat nomoddiy merosning muhim xususiyatini — uning vaqt o‘tishi bilan jamiyat ehtiyojlari va qarashlari asosida qayta talqin qilinishini ko‘rsatadi.

Asarda **“Bayramida bel bog‘lab uch kun, Shamdek qotib ko‘chada turmas”** satrlari orqali bayram va ommaviy marosimlarda jamoaviy ishtirok etish, xalq sayillari va ko‘cha tantanalari kabi an‘analar ham esga olinadi. O‘zbek madaniyatida bayramlar tarixan faqat ko‘ngilochar tadbir emas, balki odamlarning bir-birini tabriklashi, qarindoshlik va qo‘shnichilik rishtalarini mustahkamlashi, milliy o‘yinlar, musiqa, raqs va taomlar orqali madaniy tajribani namoyon etishi uchun imkoniyat bo‘lgan. Shu sababli bayram marosimlarini xalqning ijtimoiy xotirasini saqlovchi mexanizmlardan biri sifatida baholash mumkin.

She‘rning markaziy mavzularidan biri — to‘y marosimidir. **“To‘y xarjida yuzta boy yapon, Bir kambag‘al o‘zbekcha yo‘qdir”** misralari o‘zbek jamiyatida to‘yga beriladigan katta ijtimoiy va ma‘naviy ahamiyatni ko‘rsatadi. O‘zbek xalqining to‘y madaniyati nikoh marosimining o‘zidan ancha keng tushuncha bo‘lib, unda qarindoshlik munosabatlari, mahalla, qo‘ni-qo‘shnichilik, mehmondo‘stlik, dasturxon, musiqa, milliy kiyim, marosimiy nutq va turli urf-odatlar birlashadi. To‘y orqali insonning jamiyatdagi mavqeyi, qarindoshlik aloqalari va ijtimoiy munosabatlari namoyon bo‘ladi.

Biroq shoir to‘y madaniyatining ayni paytda ijtimoiy bosim va ortiqcha sarf-xarajatga aylanishi mumkinligini ham ochib beradi. Bu yerda muhim ilmiy farq mavjud: to‘y marosimining o‘zi nomoddiy madaniy merosning bir qismi bo‘lishi mumkin, biroq uning haddan tashqari dabdabali shakli qadriyat sifatida baholanmaydi. Aksincha, Vohidovning tanqidi an‘ananing asl mazmuni bilan uning keyinchalik shakllangan ortiqcha ko‘rinishlarini farqlash zarurligini ko‘rsatadi.

She‘rda bevosita tilga olinmagan bo‘lsa-da, yuqoridagi marosimlarning barchasini birlashtiruvchi fundamental qadriyat — mehmondo‘stlikdir. O‘zbek madaniyatida mehmonni

kutib olish, unga hurmat ko‘rsatish, dasturxon yozish, taom tortish, hol-ahvol so‘rash va mehmonni kuzatish bilan bog‘liq ko‘plab odatlar shakllangan. Mehmondo‘stlik shaxsiy fazilat bo‘lish bilan birga, jamoaviy xulq-atvor me‘yoriidir. U avloddan avlodga, asosan, oilaviy tarbiya, mahalla muhiti va amaliy namuna orqali o‘tadi.

Shuningdek, she‘rning umumiy mazmunida mahalla institute va jamoaviy birdamlik fenomeni ham yaqqol seziladi. Odamlarning to‘y, aza, bayram va boshqa muhim hayotiy vaziyatlarda bir-birining yonida bo‘lishi o‘zbek jamiyatining tarixiy ijtimoiy institutlaridan biri bo‘lgan mahalla bilan chambarchas bog‘liq. Hashar, qo‘ni-qo‘shniga yordam berish, ta‘ziya va xayrli tadbirlarda ko‘maklashish kabi amaliyotlar moddiy manfaatdan tashqari o‘zaro ishonch va ijtimoiy birdamlikni yaratadi.

Shunday qilib, Erkin Vohidovning mazkur she‘ri o‘zbek xalqining nomoddiy madaniy merosini bevosita ilmiy tasniflamagan bo‘lsa-da, uning muhim qatlamlarini badiiy obrazlar orqali qayd etadi. Unda osh, to‘y, motam va xotirlash marosimlari, bayramlar, mehmondo‘stlik, jamoaviylik, qarindoshlik va qo‘ni-qo‘shnichilik munosabatlari o‘zbek madaniy hayotining muhim tarkibiy qismlari sifatida namoyon bo‘ladi.

She‘rning ilmiy va madaniy ahamiyati shundaki, shoir an‘analarni shunchaki madh etmaydi, balki ularni ijtimoiy tanqid vositasida tahlil qiladi. U o‘zbek xalqiga xos mehr-oqibat, mehmondo‘stlik va jamoaviylik kabi qadriyatlarni qadrlagan holda, marosimlarning isrofgarchilik, obro‘talablik yoki ijtimoiy bosimga aylanishini savol ostiga qo‘yadi. Demak, nomoddiy madaniy merosni asrab-avaylash faqat qadimiy shakllarni o‘zgartirmay saqlash emas, balki ularning insoniy, ma‘naviy va ijtimoiy mazmunini saqlagan holda zamonaviy hayot sharoitlariga moslashtirishni ham anglatadi.

Shu ma‘noda, Erkin Vohidov she‘ri o‘zbek xalqining marosim madaniyatini o‘rganishda adabiy-etnografik manba sifatida qiziqarlidir. Unda xalqning “birga yashash”, “birga quvonish”, “birga qayg‘urish” falsafasi mujassam. Aynan mana shu jamoaviy xotira, marosimlar va avlodlararo uzviylik o‘zbek nomoddiy madaniy merosining eng muhim belgilaridan biridir.

Shoirning umrining so‘ngida yozib tugatgan “**So‘z latofati**” kitobida o‘zbek tili haqida shunday fikr yuritiladi: “*Vaholanki, til hammamizniki. Faqat tilshunoslargagina bog‘lab berilgan tomorqa emas*”. Darhaqiqat shoirning ushbu iqtibosini o‘zligimizni, kelajagimizni belgilab beruvchi nomoddiy madaniy meroslar ham faqat soha xodimlarining gardanida turgan ish emas, balki, barchaning shaxsiy hududi, o‘z tomorqasi ekanligini eslatish bilan fikrimga yakun yasayman.